

РЕЦЕНЗІЇ

БАГАТОГРАННІ НАДБАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО-ПРИРОДОЗНАВЦЯ В.Ф. НІКОЛАЄВА

Ніколаєв Валентин Федорович (1889–1974) : біобібліографічний показник наукових праць за 1915–1993 роки / НААН, ННСГБ, ПДАА, ПКМ ВК, УНУС; укладачі В.М. Самородов, С.Л. Кизим, В.А. Вергунов, С.В. Нижник; наук. редактор В.А. Вергунов. – Полтава: Дивосвіт, 2017. – 472 с. + 12 с. вкладок (Сер. «Бібліографія вчених-аграріїв України»; кн. 68).

Завершення 2017 р. ознаменувалось виходом із друку чергового фундаментального видання серії «Бібліографія вчених-аграріїв України», завдяки якій не лише аграрії, а й досить широке коло зацікавлених читачів, зокрема біологів, мають унікальну нагоду ознайомитись із доробками визначних вітчизняних вчених. Завдяки створенню серії постає із забуття легендарний О.А. Яната, який, за влучним висловом Н. Околітенко, «...знав ... по імені кожну рослину». Набуває виразності особистість професора Д.Г. Віленського, який у молоді роки разом із майбутнім академіком Є.М. Лавренком мандрував Слобожанщиною у пошуках нових місцезростань рідкісних видів. Сучасники можуть ознайомитися також із багаторічними фенологічними даними, зібраними упродовж кінця XIX – початку XX ст. професором В.О. Поггенполем.

Багатогранні надбання лишив по собі також Валентин Федорович Ніколаєв, у проникливу атмосферу творчих пошуків якого читач поринає вже із перших сторінок вступу рецензованої книги. Крім вступу, книга містить чотири розділи, іменний показник, досить вдало структурована та ілюстрована.

Перший розділ «Людина великої ерудиції» знайомить читача із життєвим шляхом В.Ф. Ніколаєва, становленням його як особистості та вченого. Незважаючи на те, що на долю В.Ф. Ніколаєва випало багато випробувань, все життя його супроводжували книги та квіти. У дитячих спогадах майбутнього вченого-природознавця оживають рожеві, білі та червоні квітучі у батьківській домівці олеандри. Під час навчання у Харківській класичній гімназії Валентин жив у сім'ї, господар якої побудував оранжерею, тож зацікавлений гімназист мав змогу у ній експериментувати. Саме захоплення живою природою сприяло знайомству із цікавими людьми. На природничому відділенні Харківського університету Валентин Ніколаєв вчився у ботаніків В.М. Арнольдї, В.І. Талієва, А.М. Краснова. Дев'ятнадцятирічним юнаком познайомився і збирав гербарій під керівництвом знавця кавказької флори Ю.М. Воронова. А згодом зібраний студентом гербарій із заболочених заплавл Трубежа та Супою тогочасної Полтавщини високо оцінив професор Й.К. Пачоський. Посіяне зерно впало на благодатний ґрунт. Де б не працював В.Ф. Ніколаєв потім: завідувачем Полтавського природничо-історичного музею, на викладацькій роботі в Полтаві, Харкові, Кургані, Умані, заступником директора із наукової роботи Сухумського субтропічного відділення ВІР, скрізь він сповна віддавався роботі, мав достойних учнів і послідовників. Багата батьківська бібліотека, що сформувала світогляд науковця, згодом була подарована ним Донецькому та Харківському університетам. Додамо, що по завершенню роботи в Уманському сільськогосподарському інституті (нині УНУС) Валентин Федорович подарував кафедрі ботаніки ряд цінних видань вже із власноруч зібраної бібліотеки. Завершується розділ наведеним переліком основних дат життя і діяльності В.Ф. Ніколаєва, ілюстрований родинними фотографіями, знімками у колі колег, копіями документів.

Другий розділ «Хронологічний показник наукових праць В.Ф. Ніколаєва» демонструє багатогранність його наукових інтересів: музеєзнавство, українська наукова термінологія, краєзнавство, ботаніка, ресурсознавство. У розділі наведено понад 20 сортів гладіолусів і жоржин селекції В.Ф. Ніколаєва, які він упродовж життя, особливо в уманські роки, любив дарувати людям.

Третій розділ «Література про життя та діяльність В.Ф. Ніколаєва» демонструє співпрацю вченого із В.І. Вернадським, М.І. Вавиловим, унаочнює його науково-освітню діяльність та переконливо засвідчує значну пошукову роботу укладачів книги.

Четвертий розділ «Вибране зі спадщини В.Ф. Ніколаєва: епістолярії, передруки наукових праць» особливо цінний для вдумливого читача. Як і в цілому для рецензованої книги, для цього розділу притаманний ретельно розроблений довідково-пошуковий апарат (коментарі та джерела). Досить вдало поєднані листи М.І. Вавилова до В.Ф. Ніколаєва щодо культивування на Чорноморському узбережжі нових культур і передруки із видання «Труды по прикладной ботанике, генетике и селекции (основаны Р.Э. Регелем)» (1929) та інших видань наукових праць В.Ф. Ніколаєва. Це демонструє, як ідеї М.І. Вавилова втілювались у життя завдяки таким вдумливим ентузіастам, як В.Ф. Ніколаєв. Стаття «К морфологии и систематике каучуконосного растения гуаюлы (*Parthenium argentatum* Gray) ілюстрована оригінальними рисунками Корнелії Штебер, дружини Ніколаєва, а велика робота «Австралийские акации и опыт их акклиматизации на Черноморском побережье» – оригінальними рисунками та фотографіями самого автора. Вражає зібрана в Сухумі колекція роду *Asacia*, що налічувала 60 таксонів. Крім детального огляду ряду видів на основі власних спостережень, доповнених даними здебільшого англомовних джерел літератури, автор наводить у статті таблицю для визначення видів роду.

Поруч із цінними плодовими (цитрусові, інжир, азиміна) та технічними культурами, у Сухумському відділенні ВІР, в умовах довготривалого вегетаційного періоду (до 9 місяців!) випробовувалися декоративно-квіткові рослини. Колекційний фонд їх після шести років роботи налічував понад 2000 сортів.

У розділі вміщено також цікаві напрацювання В.Ф. Ніколаєва щодо української наукової (зоологічної) номенклатури, його ранню працю по рослинності багниць Полтавщини, а також спогади з історії Полтавського краєзнавчого музею, написані наприкінці творчої діяльності вченого.

В цілому, видання про В.Ф. Ніколаєва – не просто біобібліографічний покажчик, а новітня версія такого видання, яка дозволяє досягнути життєвий і творчий шлях вченого, непересічної особистості у всій багатогранності. Книга містить багатий фактичний матеріал, гарно ілюстрована, бездоганно оформлена поліграфічно і стане цінним надбанням як для фахівців у галузі біологічних наук, так і для всіх тих, хто цікавиться історією вітчизняної науки.

Г.А. Чорна